

Flandes: pedra de toc de la identitat

Dirk Jacobs

© Almendra Salazar

Flandes gaudeix de poders de regulació cada vegada més amplis, però la tendència és a reclamar-ne més. L'interès se centra més en la integració cultural que no pas en els drets civils dels nouvinguts. Malgrat les restriccions d'entrada i les xifres relativament baixes d'immigració, la xenofòbia dels ciutadans i les actituds de rebuig van en augment.

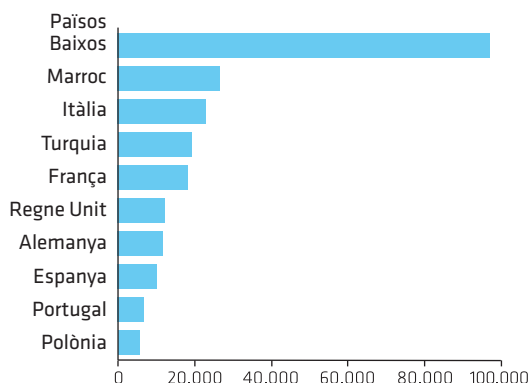
1. Dades estadístiques

D'acord amb les estadístiques més recents de què disposem (Oficina d'Estrangers del Ministeri d'Afers Interiors belga, 29/10/2007), el nombre de residents no belgues al país és d'1.037.554 persones. Amb relació a Flandes hi ha 6.117.440 habitants, 331.694 dels quals són estrangers (5,4%).

Totes les estadístiques sobre immigració regular són fiables. Les estimacions sobre la immigració irregular, però, varien molt i no es poden considerar fiables.

gràfic 1

PRINCIPALS NACIONALITATS A LA REGIÓ FLAMENCA. GENER DE 2006.

De les tres regions que formen Bèlgica (Flandes, Brussel·les i Valònia), la de Brussel·les capital acull en termes proporcionals el nombre més elevat de residents estrangers (prop del 30%). Els ciutadans europeus i no europeus representen parts més o menys similars del 15% de la població. Finalment, cal destacar que el 50% de ciutadans no europeus de Brussel·les prové del Marroc.

Els immigrants es concentren principalment a les ciutats i a municipis de les zones frontereres amb els Països Baixos i amb França. La taula següent proporciona una visió general de tots els municipis flamencs (font: Oficina Nacional d'Estadística, 01/01/2007).

taula 1

	Nombre d'estrangers	Població total	% d'estrangers
1/01/2007	331.694	6.117.440	5,4
1/01/2006	314.202	6.078.600	5,2
1/01/2005	297.289	6.043.161	4,9
1/01/2004	288.375	6.016.024	4,8
1/01/2003	280.743	5.995.553	4,7
1/01/2002	275.223	5.972.781	4,6
1/01/2001	280.962	5.952.552	4,7
1/01/2000	293.650	5.940.251	4,9
1/01/1999	289.065	5.926.838	4,9
1/01/1998	288.007	5.912.382	4,9
1/01/1997	288.307	5.898.824	4,9
1/01/1996	283.429	5.880.357	4,8
1/01/1995	283.117	5.866.106	4,8
1/01/1994	281.137	5.847.022	4,8
1/01/1993	273.272	5.824.628	4,7
1/01/1992	268.901	5.794.857	4,6
1/01/1991	257.735	5.767.856	4,5
1/01/1990	244.640	5.739.736	4,3
1/01/2007	331.694	6.117.440	5,4
1/01/2006	314.202	6.078.600	5,2
1/01/2005	297.289	6.043.161	4,9
1/01/2004	288.375	6.016.024	4,8
1/01/2003	280.743	5.995.553	4,7
1/01/2002	275.223	5.972.781	4,6
1/01/2001	280.962	5.952.552	4,7
1/01/2000	293.650	5.940.251	4,9
1/01/1999	289.065	5.926.838	4,9
1/01/1998	288.007	5.912.382	4,9
1/01/1997	288.307	5.898.824	4,9
1/01/1996	283.429	5.880.357	4,8
1/01/1995	283.117	5.866.106	4,8
1/01/1994	281.137	5.847.022	4,8
1/01/1993	273.272	5.824.628	4,7
1/01/1992	268.901	5.794.857	4,6
1/01/1991	257.735	5.767.856	4,5
1/01/1990	244.640	5.739.736	4,3

FLANDES MAI NO HA REBUT LES ELEVADES XIFRES D'IMMIGRACIÓ D'ORIGEN NO EUROPEU QUE HAN REBUT ALTRES PAÏSOS OCCIDENTALS. FINS A LA DÈCADA DELS SETANTA, LA MAJOR PART DE LA MÀ D'OBRA ERA D'ORIGEN LLATÍ I MEDITERRANI

2. Polítiques d'integració

Estrangers legals: ciutadans de la UE

Els nacionals de la UE gaudeixen dels mateixos drets que els belgues, amb l'única excepció dels drets polítics supralocals.

Estrangers legals: nacionals d'un país tercer

Els detalls sobre els drets dels nacionals no europeus (nacionals d'un país tercer), amb relació a més de 140 indicadors, es poden consultar a la pàgina web <http://www.integrationindex.eu> (MIPEX-project).

Els estrangers que han aconseguit un permís de residència permanent tenen més drets que la resta: per exemple, no necessiten permís de treball i estan més protegits davant una possible expulsió. Convé recordar que la Llei del 1980, que en principi s'aplicava a tots els no nacionals, ha quedat invalidada per convenis i tractats internacionals.

Estrangers il·legals

Els estrangers il·legals només tenen dret a l'assistència mèdica urgent i a l'escolarització dels infants.

A Bèlgica la naturalització és discrecional, per tant, pot ser rebutjada i no existeix el dret d'apel·lació contra un rebuig de ciutadania. De fet, la naturalització discrecional no és un dret del qual es pot fer ús, sinó un favor del qual es pot ser beneficiari, tal com s'explicita de manera simbòlica en el sistema legal belga, on la naturalització segueix sent una qüestió que el Parlament decideix «políticament». D'ençà del 1996, tots els adults que hagin residit cinc anys a Bèlgica (tres anys si tenen l'estatus de refu-

giats) poden sol·licitar la naturalització. Els sol·licitants han d'emplenar un formulari amb informació sobre ingressos, educació, coneixement de la llengua, etc., i han d'argumentar els motius de la sol·licitud. Posteriorment aquesta s'envia a la Cambra (un dels dos cossos del Parlament), que s'encarrega de determinar si concedeix la nacionalitat belga. A partir de l'any 2000 es va acordar rebaixar el requisit de residència fins a tres anys (dos per als refugiats), es va establir que l'«advocat del districte» disposa d'un mes per investigar la demanda i es va suavitzar l'examen d'integració.

Drets i deures

Els detalls sobre els drets dels nacionals no europeus (nacionals d'un país tercer), amb relació a més de 140 indicadors, es poden consultar a la pàgina web <http://www.integrationindex.eu> (MIPEX-project).

Nivells de poder

	Federal/ nacional	Regional	Local
Quotes	X		
Control de fluxos	X		
Permis de residència	X		
Permis de treball		X	

A Bèlgica les polítiques migratòries (regulació de l'accés al territori i residència) sempre han estat una prerrogativa nacional, mentre que el conjunt de les polítiques d'integració són competència de les comunitats. No obstant això, en funció de l'àmbit (ocupació, educació, habitatge, renovació de zones urbanes, lluita contra la pobresa, etc.) o de la regió afectada (Flandes, Valònia o Brussel·les), les autoritats polítiques de tots els nivells de poder tenen una quota de participació en les polítiques relacionades directament o indirectament amb la participació dels immigrants i les minories ètniques en la societat.

El Govern flamenc s'ha mostrat clarament favorable a donar suport a la participació acti-

© iStockphoto/Rasmus Rasmussen

va a través d'autoorganitzacions d'immigrants que estan disposats a col·laborar en federacions i que accepten la coordinació d'organitzacions no governamentals quasi autònomes (quango, segons l'acrònim en anglès). Alhora, ha finançat iniciatives de participació local dirigides a la renovació de zones urbanes i a la integració de grups necessitats en barris desfavorits.

Darrere l'aparent uniformitat que es copia en l'àmbit federal, s'amaguen divergències importants entre flamencs i francòfons. D'una banda, els polítics flamencs volen mantenir diversos criteris més «subjectius» (com el grau

com la durada de l'estada legal. Aquestes posicions responen a quelcom que va molt més enllà de la mera divisió lingüística, ja que els primers criteris sovint reben el suport de les dretes, i els segons solen ser defensats per les esquerres. En general podem afirmar que el marc argumentatiu dels flamencs està format per referències a *l'éthnos* (la visió cultural de la nació), mentre que el francòfon prioritza el *dèmos* (la visió política de la nació).

A causa de la complexitat del marc institucional del sistema polític federal belga, tant la comunitat flamenca com la francòfona tenen jurisdicció sobre les polítiques que fan referència als «seus» immigrants o minories ètniques. Les diferències destacables que es produeixen entre el costat flamenc i el costat francòfon han cristal·litzat en dos tipus de discurs i de disseny de polítiques pel que fa a les minories ètniques. A la comunitat francòfona hi domina un discurs que s'inspira clarament en el republicanisme francès i que tendeix a negar la rellevància de les especificitats culturals i de l'origen ètnic dels immigrants i els seus descendents. En canvi, a Flandes es reconeix la diversitat etnocultural i s'afirma l'existència de minories ètniques, ja que la visió flamenca s'inspira àmpliament en les polítiques de les minories holandeses (originals).

EL NOMBRE DE RESIDENTS NO BELGUES AL PAÍS ÉS D'1.037.554 PERSONES. AMB RELACIÓ A FLANDES HI HA 6.117.440 HABITANTS, 331.694 DELS QUALS SÓN ESTRANGERS (5,4%).

d'integració cultural o la lleialtat a la societat d'acollida) i relacionats amb la llengua (com el coneixement del neerlandès) per a la concessió de la ciutadania. De l'altra, els polítics francòfons prefereixen mantenir únicament criteris

El primer esbós polític sistemàtic de Flandes es va presentar l'any 1990, i s'hi estableix que cal un enfocament polític específic que tingui una doble línia de treball: que presti atenció als endarreriments socials i que fomenti l'emancipació mitjançant el reconeixement de la identitat cultural. D'una banda, resulta obvi que el marc polític general es basa en el reconeixement dels grups etnoculturals –una noció que és copiada dels Països Baixos i que va parcialment lligada a les idees anglosaxones de «multiculturalisme» basat en el grup. De fet, seccions senceres de documents que formen part de la nova política de minories estan copiades de l'holandès. De l'altra, el suport a les autoorganitzacions d'immigrants respon a la creença –també importada dels Països Baixos– que la preservació i el desenvolupament d'una identitat cultural pròpia entre els immigrants pot estimular l'emancipació dins la societat d'acollida.

A la vegada, però, el Govern flamenc ha engegat mesures polítiques que se suposen dirigides a l'«assimilació» dels nouvinguts. Des de finals dels noranta, els flamencs han estat preparant i experimentant les anomenades «trajectòries de ciutadania» (*inburgeringstrajecten*),

segons les quals determinades categories d'immigrants nouvinguts han d'assistir a classes de llengua holandesa i d'introducció a la societat flamenca i belga, amb l'objectiu de promoure activament un cert nivell d'assimilació lingüística i cultural. Aquest esquema –que de nou ha estat copiat dels Països Baixos– ha passat a ser obligatori per a la majoria dels nouvinguts no europeus arribats a Flandes a partir de l'abril del 2004, i opcional a Brussel·les.

A la taula 1 es presenten de manera esquemàtica les diferències principals entre les polítiques flamenques i francòfones envers els immigrants i les minories ètniques. (taula 1)

A BÈLGICA LES POLÍTIQUES MIGRATÒRIES (REGULACIÓ DE L'ACCÉS AL TERRITORI I RESIDÈNCIA) SEMPRE HAN ESTAT UNA PREROGATIVA NACIONAL, MENTRE QUE EL CONJUNT DE LES POLÍTIQUES D'INTEGRACIÓ SÓN COMPE-TÈNCIA DE LES COMUNITATS

taula 1

ENFOCAMENT DE LES POLÍTIQUES FLAMENQUES I FRANCÒFONES ENVERS LES PERSONES D'ORIGEN IMMIGRANT.			
	Èmfasi de les polítiques per a la integració d'immigrants assentats	Polítiques per a nouvinguts	Inspiració estrangera
Enfocament flamenc	- Reconeixement de l'existència de grups minoritaris ètnics i culturals - Polítiques generals i categòriques - Cooperació amb i suport a l'autoorganització d'immigrants	Trajectòries de ciutadania (inclosos cursos de llengua)	- Idees sobre el multiculturalisme basat en el grup dels primers holandesos (i anglosaxons) - Model de naturalització dels primers holandesos
Enfocament francòfon	- Enfocament individualista - Polítiques generals que utilitzen indicadors socioeconòmics. Identificació indirecta de grups immigrants (per exemple, en determinats barris)	Cap política específica (tot i el finançament de projectes puntuals)	Model assimilacionista-republicà dels primers francesos

Serveis que ofereixen les administracions

	Federal/ nacional	Regional	Local
Seguretat Social	X	X	
Econòmics	X		
Ocupació	X	X	
Llengua		X	
Religió	X	X	
Polítics	X	X	X
Assistència jurídica			

Cursos de llengua i cultura

Recentment s'ha realitzat un estudi d'avaluació detallat sobre els *inburgeringstrajecten*, que es pot consultar en neerlandès a la pàgina web <http://www.binnenland.vlaanderen.be/inburgering/onderzoek.htm>.

L'estudi se centra en l'organització dels cursos i en l'avaluació que en fan els nouvinguts (que tenen l'obligació d'assistir-hi), però no fa un seguiment immediat dels seus efectes.

Implicació cívica

És força evident que tant les minories ètniques com els ciutadans belgues s'impliquen majoritàriament en les formes de representació política convencionals: el 59% de turcs, el 29% de belgues i l'11% de marroquins participen en partits polítics i sindicats (sobretot els grans sindicats demòcrata-cristià i socialdemòcrata). En l'àmbit de la política menor, les organitzacions de serveis també hi tenen un paper important, ja que el 30% de belgues, el 25% de turcs i l'11% de marroquins participen activament en organitzacions educatives o de lleure com ara centres d'esport o de joventut. En canvi, la participació directa en associacions de voluntariat és més aviat limitada –excepte la que té a veure amb la implicació relativament alta dels turcs en les associacions de mesquites–: el 20% de turcs, el 12% de belgues i el 7% de marroquins són actius en associacions de barri religioses o locals.

El vot immigrant

Deu anys enrere, els ciutadans belgues eren els únics que podien participar en les eleccions municipals. Els polítics belgues sempre han estat més aviat reticents a concedir el dret de vot als residents estrangers, i no va ser fins a principis del 1999 que finalment van concedir-lo als ciutadans de la UE en compliment del Tractat de Maastricht –tot i que als no europeus no se'ls va permetre votar a les eleccions locals. L'any 2004, com a conseqüència d'un enfrontament polític força desagradable que va portar el Govern federal a les portes d'una crisi, la llei electoral es va modificar i va establir que els nacionals no europeus que haguessin viscut al país durant cinc anys podien votar a les eleccions locals. Tot i això, encara no poden presentar-s'hi com a candidats i han de signar una declaració en què s'avenen a respectar les lleis belgues.

3. Dimensió social i econòmica

Impacte econòmic

No es disposa de dades.

Autoocupació

No es disposa de dades.

Economia informal

No es disposa de dades.

Pobresa, atur, grups marginals

Segons un estudi recent de la Universitat d'Anvers i la Universitat de Lieja, la meitat dels immigrants marroquins i turcs de Bèlgica viu en condicions de pobresa.

D'acord amb les dades de l'Enquesta Europea de les Forces de Treball del 2006, la taxa d'ocupació dels nacionals d'un país tercer és de 33,1% (un 28,4% menys que els belgues) i la taxa d'atur és de 32,4% (un 24,8% més que els belgues).

LA MAJORIA DE PARTITS FLAMENCOS HAN ESTAT INFLUENCIATS PER L'ÈXIT ELECTORAL DE VLAAMS BELANG A L'HORA D'ADAPTAR POSTURES MÉS RÍGIDES AMB LA IMMIGRACIÓ

Els immigrants estan sobrerrepresentats en les estadístiques sobre delictes i empresonament del país. Tanmateix, hi ha un debat sobre com s'han d'interpretar aquestes dades, ja que

a l'hora de comparar les xifres de nacionals i no nacionals caldria tenir en compte la posició socioeconòmica dels grups que es comparen. A més, les estadístiques sobre delictes també són un reflex de l'activitat policíaca i de les prioritats polítiques de la justícia.

No es disposa d'estadístiques específiques sobre prostitució, però és evident que hi ha un problema de tràfic de persones per a aquesta finalitat (als anys noranta es va dur a terme una investigació parlamentària sobre aquest tema).

Accés a les institucions financeres

Sí, com a mínim en teoria.

Béns immobles i habitatge

En termes comparatius internacionals, els preus a les ciutats belgues segueixen sent força baixos, tot i que al llarg de l'última dècada han mantingut un ritme constant de creixement. La proporció d'habitatge social en el conjunt del mercat d'habitatge és bastant limitada, i els immigrants que no procedeixen de la UE solen obtenir els habitatges de menys qualitat.

Escolarització

La comunitat flamenca segueix una política d'igualtat d'oportunitats que dona finançament extra a les escoles amb una gran població immigrant entre els seus alumnes.

En principi la tria escolar és lliure, però està parcialment regulada. Avui dia, la matriculació escolar es duu a terme arreu del país segons el sistema d'ordre d'arribada en un dia específic. L'objectiu d'aquesta política és afavorir la igualtat d'oportunitats en l'accés a determinades escoles, tot i que en realitat (encara) no garanteix una «barreja social».

El sistema educatiu belga és incapaç de garantir de manera satisfactòria la mobilitat social. Els informes PISA mostren que els estudiants immigrants no europeus obtenen pitjors

© iStockphoto/Chris Schmidt

resultats que els no immigrants, fins i tot quan s'apliquen mesures de control socioeconòmic. El motiu és en part la dificultat que tenen aquests estudiants per accedir a «bones escoles», i la concentració excessiva en determinats centres.

4. Xenofòbia

Partits o moviments xenòfobs

A Flandes i Brussel·les hi ha el partit Vlaams Belang, que originàriament es va donar a conèixer com a Vlaams Blok. Ha estat condemnat als tribunals per propaganda racista (però encara no ha estat prohibit).

La majoria de partits flamencs han estat influenciats per l'èxit electoral de Vlaams Belang

a l'hora d'adoptar postures més rigoroses amb la immigració. El partit populista flamenc Lijst Dedecker i la Nieuw Vlaamse Alliantie (NVA) adopten en ocasions postures xenòfobes, però no són partits obertament racistes com Vlaams Belang.

Evolució del vot

Vlaams Belang ha mantingut un creixement constant al llarg dels darrers vint anys, i actualment té un 25% del vot a la regió flamenca. A la part francòfona els partits racistes continuen sent força marginals.

Factors de rebuig

Com a principals motius de descontent, es podria dir que la llengua, la religió, la raça, el treball/l'economia, l'ordre públic i altres provoquen actituds racistes.

Mitjans de comunicació

En general els mitjans de comunicació intenten aïllar Vlaams Belang, però no poden ignorar-lo completament perquè té un suport popular molt ampli.

Episodis conflictius

L'any 2006 un jove racista de 18 anys, nebot d'un diputat de Vlaams Belang, va disparar i matar una nena de 2 anys i la seva mainadera africana als carrers d'Anvers, i va ferir greument una dona turca. El seu objectiu –tal com va declarar ell mateix– era matar el major nombre d'immigrants possible, i esperava que un membre del grup especial d'operacions el matés, tot i que finalment un agent de policia el va detenir. El mateix any es van registrar un seguit d'incidentes racistes greus, però no hi ha proves d'un augment sistemàtic de la violència racista.

5. Temes de debat

És important destacar que Bèlgica, que va ser un poder colonial a l'Àfrica central (el Congo, Ruanda, Burundi), mai no va optar per contractar treballadors de les colònies. El motiu principal d'aquesta decisió va ser la necessitat de mantenir mà d'obra suficient per explotar colonialment el continent. En aquest aspecte l'actitud belga va divergir de la de la majoria dels seus veïns. Convé recordar també que a finals de la dècada dels vuitanta i dels noranta del segle XX va haver-hi una «nova» categoria d'immigrants que va passar a primer pla: els sol·licitants d'asil. Si bé procedien d'un total de 113 països diferents, la majoria eren de països (o regions) concrets com l'ex-Iugoslàvia, l'ex-URSS, Romania, el Congo (antic Zaire), el Pakistan, Nigèria, Bulgària, Turquia i Ghana.

Fins a l'any 1955 la immigració italiana havia constituït el segment més important d'immigració a Bèlgica. Tot i això, al llarg dels anys seixanta la composició dels fluxos migratoris a Bèlgica va diversificar-se, entre altres factors per la signatura de nous acords bilaterals amb països mediterranis. La competència per treballadors estrangers amb els països veïns va forçar Bèlgica a ampliar la seva àrea de contractació, de manera que el 1964 va establir acords bilaterals amb el Marroc i Turquia, i el 1969 i 1970 amb Tunísia i Algèria. El grup més gran d'immigrants no qualificats que es va instal·lar a Bèlgica durant els seixanta van ser els marroquins. Del 1962 al 1965 –«els anys seixanta d'or»– es van concedir més de 125.000 permisos de treball a estrangers, i durant tot el període 1956-1967 se'n van concedir un total de 214.454 (a nous immigrants). Els efectes d'aquesta contractació a gran escala de treballadors estrangers van ser molt destacats, ja que la població estrangera va passar de 379.528 persones el 1954, a 716.237 el 1970 –més del 7% de la població total.

A l'agost del 1974, amb l'arribada d'una recessió econòmica, el Govern belga va decidir posar

fre a la nova immigració, encara que va fer una excepció a la llei general per a determinades categories de treballadors especialitzats. En general, el canvi polític no va comportar una frenada total dels fluxos migratoris de fora de la CE cap a Bèlgica.

Anys enrere els immigrants europeus solien veure's com a estrangers, però actualment es consideren ciutadans europeus «no del tot estrangers». La població belga percep la majoria de residents no europeus com a persones essencialment diferents. En part com a resposta a aquesta situació, la majoria de grups d'origen no europeu tendeixen a mantenir una identitat ètnica forta. Tot i això, cal dir que en realitat «reinventen» la seva identitat ètnica al nou país de residència, i sovint creen una identitat composta (combinant una identitat creuada belga i una identitat ètnica).

Àrees d'origen i identitat

Els grups estrangers més visibles són els marroquins i els turcs, que normalment viuen en barris propis segregats.

Els primers immigrants (així com els polítics) creien que la seva estada al país seria de caràcter temporal. Avui, tot i que les segones i terceres generacions d'immigrants solen tenir la nacionalitat belga, difícilment són acceptats com a «belgues de debò».

Qüestions rellevants

A Bèlgica els estrangers eviten posicionar-se en l'enfrontament lingüístic entre flamencs i francòfons.

DIRK JACOBS és professor de sociologia a la Universitat Lliure de Brussel·les